

ТАРАНЕНКО О. М.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної
власності та цивільно-правових
дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

ЯЦЕНКО Ю. В.,
магістрантка
(Навчально-науковий інститут
економіки і права Черкаського
національного університету
імені Богдана Хмельницького)

УДК 347.465

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.13>

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК «ТВОРЦЯ» ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

У статті досліджено поняття штучного інтелекту як творця об'єктів авторського права, з'ясовано його сутність та правову природу створених за його допомогою об'єктів авторського права. Виявлено, що системи штучного інтелекту є багатовекторними комплексними технологіями і водночас є предметом наукових досліджень різних сфер наукового пізнання. Наголошено на тому, що однією з ключових сфер, яка відчуває вплив штучного інтелекту, є правова охорона об'єктів інтелектуальної власності. Штучний інтелект розглядається як новий і вже існуючий суб'єкт правовідносин. Проаналізовано наукові та законодавчий підходи щодо визначення поняття штучного інтелекту. Крім того, проаналізовані європейські доктринальні підходи до визначення штучного інтелекту відображені в Рекомендаціях Ради зі штучного інтелекту та Європейською комісією. Виокремлено основні ознаки штучного інтелекту, що дало можливість визначити його сутність. Констатовано, що згідно положень українського законодавства штучний інтелект прирівняний до комп'ютерної програми. Наголошено на необхідності та доцільності додаткового закріплення поняття штучного інтелекту в Законі України «Про авторське право та суміжні права». Виявлено наявність проблемних аспектів стосовно регулювання авторських прав на твори, створені за допомогою штучного інтелекту. Висвітлена позиція науковців щодо можливих моделей правового режиму об'єктів, створених за допомогою технологій штучного інтелекту. Констатовано, що українським законодавцем було обрано правове регулювання вказаних об'єктів, шляхом застосування до них права особливого роду (*sui generis*). Запропоновано підходи щодо удосконалення національного законодавства у сфері охорони об'єктів згенерованих штучним інтелектом

Ключові слова: штучний інтелект, авторське право, автор, право особливого роду, комп'ютерна програма.

Taranenko O. M., Yatsenko Yu. V. The concept and essence of artificial intelligence as a “creator” of copyright objects

The article studies the concept of artificial intelligence as a creator of copyright objects, and clarifies its essence and legal nature of copyright objects created with its help. It is found that artificial intelligence systems are multi-vector complex technologies and at the same time are the subject of scientific research in various fields of scientific knowledge. The author emphasises that one of the key areas affected by artificial intelligence is the legal protection of intellectual property. Artificial intelligence is considered as a new and existing subject of legal relations. The author analyses scientific and legislative approaches to the definition of artificial intelligence. In addition, the analysed European doctrinal approaches to the definition of artificial intelligence are reflected in the Recommendations of the Artificial Intelligence Council and the European Commission. The main features of artificial intelligence are highlighted, which made it possible to define its essence. It is stated that according to the provisions of Ukrainian legislation, artificial intelligence is equated to a computer program. The author emphasises the necessity and expediency of additional consolidation of the concept of artificial intelligence in the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights». The author reveals the existence of problematic aspects regarding the regulation of copyright in works created with the use of artificial intelligence. The author highlights the position of scholars on possible models of the legal regime of objects created using artificial intelligence technologies. It is stated that the Ukrainian legislator has chosen to regulate these objects by applying *sui generis* law to them. The author proposes approaches to improve national legislation in the field of protection of objects generated by artificial intelligence.

Key words: *artificial intelligence, copyright, author, sui generis, computer program.*

Вступ. На теперішній час системи штучного інтелекту, технології машинного мислення, машинного навчання та робототехніки є різноспрямованими комплексними технологіями і є предметом наукових досліджень серед науковців різних галузей та різних спеціальностей. Зокрема, в інформатиці це розробка інтелектуальних машин, в економіці це нові можливості для бізнесу, у медицині це діагностика та попередження захворювань, у філології це використання машинного перекладу та розуміння людської мови. Не є виключенням, серед інших, і галузь права.

Швидкі темпи технологічного розвитку, а особливо прорив у галузі штучного інтелекту, значно змінюють не лише способи, якими ми взаємодіємо з технологією, але й правові рамки, що регулюють цей процес. Однією з ключових сфер, яка відчуває вплив штучного інтелекту, є правова охорона об'єктів інтелектуальної власності. Донедавна такі аспекти діяльності як «творчість», «мислення» асоціювалися виключно з людиною. З появою ж систем штучного інтелекту, здатних генерувати об'єкти, які за своїм змістом нагадують результати людської творчості (літературні, музичні твори, твори образотворчого мистецтва тощо), актуальним постає питання щодо правового статусу та захисту цих результатів.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці українських учених Ю.М. Сидорчука, Ю.М. Бисага, Б.М. Белова, В.В. Заборовського, В.С. Грецишина, Н.В. Габрусєвої О.А. Баранова, М.В. Дубняка, К.О. Зерова. Разом із тим розвиток законодавства, наукових досліджень підвищує дискусійність поняття штучного інтелекту, та правової природи згенерованих за його допомогою об'єктів авторського права, що обумовлює доцільність подальших досліджень у даному напрямку.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити поняття штучного інтелекту як творця об'єктів авторського права, з'ясувати його сутність та правову природу створених за його допомогою об'єктів авторського права.

Результати дослідження. Вперше поняття «штучний інтелект» було використано в 1956 р. Джоном Маккарті під час його участі у Ганноверській конференції (Нью Гемпшир), місцем проведення якої був Дардмутський коледж. Тоді, в так званій, «Дардмутській пропозиції» було запропоновано провести двохмісячне дослідження штучного інтелекту за участю 10 осіб. Це дослідження мало базуватись на гіпотезі, що кожен аспект навчання або будь-яка інша особливість інтелекту в принципі можуть бути описані настільки точно, що на цій основі можна буде створити машину для його моделювання [1].

Термін «штучний інтелект» є відносно новим, а це, зі свого боку, зумовлює актуальність дослідження його визначення та сутності. У свою чергу, сформовані в науковій літературі та законодавстві підходи до трактування штучного інтелекту дещо різняться. Розглянемо кожен з цих підходів по черзі.

Вітчизняна правова доктрина містить величезну кількість формулювань дефініції штучного інтелекту, та перш ніж перейти до їх безпосереднього аналізу, доцільним, на нашу думку, буде з'ясувати сутність інтелекту, як такого. Визначення цього поняття ще більше, проте розглянемо лише декілька, відповідно до яких інтелект – це:

– психічне явище, вимірюване за допомогою тестів інтелекту, яке проявляється як загальна здатність розумових процесів адаптуватися до рішення різних завдань, пропонованих людині навколишнім середовищем, що має значний вплив на успішність її професійної діяльності [2, с. 157];

– здатність людини діяти цілеспрямовано та ефективно у будь-яких умовах та середовищах завдяки прийняттю рішень як результату діяльності системи когнітивних функцій свого мозку [3, 36].

Отже, наявність інтелекту властива лише людині, а тому використання цього слова у словосполученні зі «штучний», буквально говорить про його несправжність. Ю.М. Сидорчук вказує на те, що «поняття «штучний інтелект» є багатограним і використовується як визначення, за допомогою якого описуються інтелектуальні можливості комп'ютерів під час прийняття ними рішень» [4, 19].

На думку Ю.М. Бисага, Д.М. Белова та В.В. Заборовського: «штучний інтелект – це технологія, яка дозволяє комп'ютерним системам виконувати завдання, які зазвичай потребують людської інтелектуальної діяльності, такі як розпізнавання мови, розуміння текстів, аналіз даних та прийняття рішень» [5, 300].

Дещо вужчим є визначення штучного інтелекту дане В.С. Грецишиним та Н.В. Габрусєвою, які характеризують його, як «здатність машин і програм аналізувати отриману інформацію, робити висновки, приймати на їх основі рішення» [6, 247].

Однією з останніх наукових праць присвячених визначенню терміну «штучний інтелект» є наукова стаття доктора юридичних наук, професора, керівника наукового центру ДНУ ШБП НАПрН України, О.А. Баранова, під однойменною назвою – «Визначення терміну «штучний інтелект»». Ставлячи собі за мету створення наукового обґрунтованого формулювання максимально інваріантної дефініції терміну «штучний інтелект», дослідник дійшов висновку, що: «штучний інтелект – це певна сукупність методів, способів, засобів та технологій, насамперед, комп'ютерних, що імітує (моделює) когнітивні функції, які мають критерії, характеристики та показники еквівалентні критеріям, характеристикам та показникам відповідних когнітивних функцій людини» [3, 46].

За визначенням даним Європейською комісією у 2018 р., штучний інтелект відноситься до систем, які демонструють інтелектуальну поведінку, аналізуючи навколишнє середовище і вживаючи заходів – з певним ступенем автономії – для досягнення конкретних цілей [7].

Також визначення цього терміну знайшло своє відображення в документі під назвою Рекомендація Ради зі штучного інтелекту, прийнятій 22.05.2019 р. та змінений 08.11.2023 р., яка визначає штучний інтелект, як «машинну систему, яка для досягнення явних чи неявних цілей робить висновки на основі вхідних даних, які вона отримує, про те, як генерувати вихідні дані, такі як прогнози, контент, рекомендації або рішення, що можуть впливати на фізичне чи віртуальне середовище» [8].

На законодавчому рівні в Україні, визначення поняття «штучний інтелект» закріплено в схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Відповідно до її змісту: «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [9].

Натомість аналіз Закону України «Про авторське право та суміжні права» дає підстави стверджувати про фактичне прирівнювання штучного інтелекту до комп'ютерної програми. Так, згідно з п. 26 ст. 1 Закону: «комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах» [10].

Такий підхід законодавця, на нашу думку, є не зовсім правильним, адже існуюча в Законі України «Про авторське право та суміжні права» дефініція комп'ютерної програми не розкриває всіх характерних особливостей штучного інтелекту, а тому, на нашу думку, доцільним є додаткове закріплення цього поняття в Законі України «Про авторське право та суміжні права».

Отже, проаналізувавши як наукові, так і законодавчий підходи до формулювання визначення терміну «штучний інтелект», констатуємо, що дані підходи містять певні відмінності, однак дають змогу виокремити основні ознаки цього поняття, які у свою чергу, допомагають встановити його сутність, цими ознаками є:

- імітація когнітивних функцій людини;
- виконання завдання, досягнення встановленого результату;
- здатність навчатись, самостійно шукати необхідну для виконання запиту інформацію.

Водночас, аналіз положень вітчизняного законодавства свідчить про наявність певних проблемних аспектів стосовно регулювання авторських прав на твори, створені за допомогою штучного інтелекту. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором є фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір [10]. Проте, штучний інтелект, як це було доведено вище, не є фізичною особою, а тому визнання за ним авторства видається сумнівним.

У вказаному контексті заслуговує уваги позиція науковців щодо можливих альтернативних варіантів вирішення зазначеної законодавчої прогалини.

М.В. Дубняк зосередив свою увагу на трьох можливих моделях правового режиму об'єктів, створених за допомогою технологій нейромереж, а саме:

- правового режиму суспільного надбання;
- правового режиму об'єктів, що не охороняються авторським правом;
- правового режиму інформації [11, 50–51].

Забігаючи наперед, найбільш обґрунтованим дослідник вважав поєднання другого та третього правових режимів, тобто використання правового режиму інформації з відкритим доступом, з віднесенням об'єктів згенерованих системами штучного інтелекту до неохоронюваних об'єктів авторського права, і ось чому. Науковець розглядав можливість встановлення правового режиму суспільного надбання для правового регулювання об'єктів, створених за допомогою технології нейромереж лише через призму їх вільного, без сплати винагороди, використання будь-якою особою. Однак, на думку М.В. Дубняка, недолік цього підходу полягав в природі об'єктів суспільного надбання, адже, відповідно до законодавства, перш ніж отримати такий правовий режим майнові права на ці об'єкти довгий час (життя автора та 70 років після його смерті) перебувають під охороною авторського права, припинення якої зумовлюється закінченням строку її дії. З огляду на це, дослідник дійшов

висновку, що «режим суспільного надбання можна поширити лише на твори, які охоронялись авторським правом, а не шляхом визначення переліку об'єктів, які можуть вільно використовуватись у зв'язку із тим, що не є творами» [11, 50].

Натомість підхід законодавця, як ми вже з'ясували вище, в цьому випадку є чітким – «автор – фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір» [10]. Враховуючи вказане, погоджуємось із думкою М.В. Дубняка, про те, що поширення режиму суспільного надбання на твори створені за допомогою нейромережі можливе лише у випадку вирішення первісного протиріччя. Суть якого полягає у тому, що «такі об'єкти мають спочатку бути визнані об'єктами авторського права із встановленням строку їх правової охорони, припинення якого обумовить перехід в режим суспільного надбання» [11, 51].

Поряд з цим, хотілося б звернути увагу на дослідження порушеного питання К.О. Зеровим, який виокремив шість наукових підходів щодо правової охорони об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту, таких як:

- недоцільність правової охорони об'єктів, що згенеровані комп'ютерними програмами;
- (не) можливість їх охорони авторським правом як оригінальних творів;
- запровадження новітньої ітерації теорії фікції та введення особливого правового статусу для систем штучного інтелекту;
- охорона окремих згенерованих об'єктів за допомогою суміжних прав;
- охорона згенерованих об'єктів за допомогою спеціального правового режиму в межах авторського права;
- охорона згенерованих об'єктів за допомогою права *sui generis* [12, 27–32].

Останній з підходів дослідник вважав «найбільш прийнятним і таким, що заслуговує на підтримку, до імплементації» [12, 33]. Саме його було взято за основу українським законодавцем при вирішенні питання, яким чином надати правову охорону об'єктам створеним за допомогою штучного інтелекту?

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право та суміжні права», об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта є неоригінальним об'єктом [10]. На ці об'єкти поширюється охорона права особливого роду (*sui generis*), суб'єктами якого, за загальним правилом є автори такої комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори чи їх спадкоємці передали (відчужили) майнові права на комп'ютерну програму або правомірні користувачі комп'ютерної програми. Зі свого боку, законодавство передбачає можливість визначення умов належності права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані відповідними комп'ютерними програмами, за допомогою договору (ч. 2 ст. 33 Закону України «Про авторське право та суміжні права») [10].

Наприклад, якщо переглянути умови використання ChatGPT розробленого американською компанією OpenAI, можна побачити наступне: «У відносинах між вами і OpenAI і в межах, дозволених чинним законодавством, ви (а) зберігаєте свої права власності на Вхідні дані і (б) володієте Вихідними даними. Цим ми передаємо вам всі наші права, права власності та інтереси, якщо такі є, на Вихідні дані» [13].

Чому ж право особливого роду виникає у вищеперахованих суб'єктів за загальним правилом? Відповідь на це питання дає положення ч. 7 ст. 33 Закону, згідно з яким, умовою для виникнення вказаного права у випадку:

- коли неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є результатом використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав – є дотримання прав суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого (яких) був (були) використаний (використані) у процесі генерування такого неоригінального об'єкта;
- коли неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є результатом використання іншого охоронюваного неоригінального об'єкта – є дотримання прав суб'єкта

(суб'єктів) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, який був використаний у процесі генерування нового неоригінального об'єкта [10].

Виникнення права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є наслідком факту його генерування, момент здійснення якого вважається початком дії цього права

Важливим є те, що суб'єктам права особливого роду (*sui generis*) належить лише майнові права на неоригінальний об'єкт (строк чинності яких спливає через 25 років, що обчислюється з 1 січня року, наступного за роком, в якому згенеровано неоригінальний об'єкт), при цьому, у результаті його створення, особисті немайнові права не виникають [10], і це зрозуміло, адже такий суб'єкт не вважається автором.

На противагу вищесказаному, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій твори, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою [10], а отже охороняються авторським правом. Однак законодавство детально не регламентує способу та критеріїв визначення внеску користувача штучного інтелекту у створення того чи іншого твору літератури, мистецтва, тощо, адже в будь-якому випадку створення навіть неоригінального, за думкою законодавця, твору є неможливим «без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта», адже фактично такою участю є введення вхідних даних на основі яких штучний інтелект і створює такий об'єкт, а це, зі свого боку, вказує на потребу певного законодавчого вдосконалення цих правових норм.

Висновки. Підсумовуючи вище вказане, зазначимо, що в сучасному світі штучний інтелект вже є впливовим фактором в економіці, науці. Оскільки часто використовується не тільки при науковому дослідженні, але і в створенні продукту, що зовні нагадує результат творчості людини і потенційно має ознаки об'єкта інтелектуальної власності.

Незважаючи на велику кількість наукових підходів до визначення моделі правового регулювання об'єктів створених шляхом генерації систем штучного інтелекту, запропонованих вітчизняними науковцями, українським законодавцем було обрано правове регулювання вказаних об'єктів, шляхом застосування до них права особливого роду (*sui generis*).

Щодо удосконалення національного законодавства у сфері охорони об'єктів згенерованих штучним інтелектом, на нашу думку, необхідно чітко визначити, що розуміється під об'єктами, створеними штучним інтелектом, а також визначити статус суб'єктів – власників згенерованих творів.

Список використаних джерел:

1. J. McCarthy. A proposal for the Dartmouth summer research project on Artificial Intelligence (August 31, 1955). URL: <http://jmc.stanford.edu/articles/dartmouth/dartmouth.pdf> (дата звернення: 23.04.2024).
2. Романова І.А. Генеза сутності поняття «Інтелект». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 36. С. 152–158.
3. Баранов О.О. Визначення терміну «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. № 1. С. 32–49.
4. Сидорчук Ю.М. Філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту. *Право і суспільство*. 2017. № 3. Ч. 2. С. 16–19.
5. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76(2). Ч. 2. 2023. С. 299–304.
6. Грицишин В.С., Габрусєва Н.В. Штучний інтелект сьогодні і завтра. *Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій* : тези Міжнародної науково-технічної конференції. Тернопіль, 2020. С. 247–248.
7. Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence Set up by The European Commission. A Definition Of AI: Main Capabilities and Disciplines. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341 (дата звернення: 24.04.2024).
8. OECD. (2019, May 22). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence (OECD/LEGAL/0449) URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449> (дата звернення: 25.04.2024).

9. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p> (дата звернення: 26.04.2024).

10. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 26.04.2024).

11. Дубняк М.В. Проблеми визначення правового режиму об'єктів, створених за допомогою технологій нейромереж. *Інформація і право*. 2019. № 4. С. 45–53.

12. Зеров К.О. Огляд теоретичних підходів щодо правової охорони об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту у сфері авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2021. № 6. С. 25–37.

13. Terms of Use a of ChatGP. URL: <https://openai.com/policies/terms-ofuse> (дата звернення: 26.04.2024).

